

kje se objekta nahajata, mnogi sploh niso vedeli, za kaj gre. Seveda so zaposleni v neposredni bližini krstilnice in rimske ceste vedeli zanj, vendar je šlo dobesedno za neposredno bližino, za območje nekaj desetih metrov.

Vidimo torej, da je umetnost del celjskega vsakdana in da se umetniško ne ustvarja le v institucionaliziranih galerijah, gledališčih in dvoranh. Seveda pa je zaradi svojega marginalnega položaja ta vsakodnevna, ulična umetnost pogosto manj (pre)poznana oziroma s perspektive javnih diskurzov spregledana. A po opravljenih intervjujih lahko skleneva, da to umetnikov sploh ne skrbi, saj so zavestno na »drugi strani« in tako lahko tudi njihov

marginalni položaj postaviva pod vprašaj. Gledano skozi emsko perspektivo se seveda umetniki sploh ne doživljajo kot marginalni, temveč se gibljejo v svojih kulturnih krogih, ki so zanje center njihovega sveta.

Viri in literatura

FERLEŽ, Jerneja: *Mariborska dvorišča*. Maribor: Mladinski kulturni center, 2001.

JORDAN, Katja: *Grafiti in subkultura* (diplomsko delo). Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, 2007.

Katalog mesta Celje. Celje: Zavod Celeia, 2011.

KAJ PA ZDAJ, KO SEM UPOKOJEN?

Etnološko-antropološki pogled na problematiko starejših Celjanov

Prebivalstvo nekega mesta, v našem primeru Celja, je pomemben dejavnik oblikovanja mestne podobe. Posamezne družbene skupine s svojim značilnim načinom življenja, vrednotenja, zaznavanja in delovanja v prostoru različno vplivajo na preobrazbe mestnega okolja (Rebernik 2008: 137). Pri oblikovanju mesta so pomembne tudi skupine ljudi, ki jih v vsakdanjem življenju največkrat sploh ne opazimo, saj delujejo v t. i. zakulisju, so pa kljub temu pomemben del celostne podobe mesta. Med takimi skupinami so tudi starejši prebivalci, katerih število je iz dneva v dan večje.

Zadnjih nekaj let je v Sloveniji vedno več starejših prebivalcev, in mesto Celje ni nobena izjema. O staranju prebivalstva govorimo, kadar se med njimi povečuje delež starejših. Glavni vzroki za staranje prebivalstva v Sloveniji so manjša rodnost, daljša življenjska doba in selitve prebivalstva (Vertot 2010: 54).

Čeprav mislimo, da vemo, kaj je starost ter kdaj nastopi tretje življenjsko obdobje, pa so merila o tem precej neenotna ter varirajo glede na stališče, s katerega gledamo. Koledarski mejniki, kot so npr. 50, 60 ali 65 let, so dogovorjeni predvsem iz praktičnih razlogov (za določanje upokojitve in podobno). Star tudi ne postaneš npr. z upokojitvijo, saj je staranje v resnici »strnjen proces z nekaterimi pospeški in zastoji« (Pečjak 1998: 9).

Biti star prinaša številne omejitve ter prepreke. Poleg zdravstvenih težav tudi finančne¹ ter predvsem vsakdanje težave (posebni pregledi za podaljšanje vozniškega dovoljenja). Ni pa vse tako črno, kot zglada na prvi pogled, starost namreč prinaša tudi številne ugodnosti. Od cenejšega torkovega nakupovanja pri najboljšem sosedu, nižjih cen muzejskih vstopnic in vstopnic za različne prireditve, do cenejših mesečnih kart ponudnikov javnega prevoza, morda celo prostega sedeža na avtobusu.

Nismo stari zato, ker smo stari, ampak zato, ker družba pripisuje, da smo stari (Pečjak 1998: 9).

1 Nizke pokojnine, omejitve pri bančnih posojilih in podobno.

Za starostnike obstajajo drugačna družbena pravila. Mnoga vedenja za starostnike niso več primerna ter se ne »spodobijo«. Primeri takih stereotipnih predstav so na primer nošenje mini kril, ponočevanje, živahni plesi. Starejši naj bi bili mirni, neaktivni, držali naj bi se v ozadju. Družba torej starostnikom pripisuje določene družbene vloge, ki jih večina tudi sprejme ter se obnaša in ravna skladno z njimi (Pečjak 1998: 61). V različnih življenjskih obdobjih mora človek sprejemati različne obremenitve kot tudi zahteve okolja. Po upokojitvi mora posameznik tako na primer sam oblikovati svoj življenjski stil brez jasnih napotkov in standardov, vendar skladno s pričakovanji okolice (Hojnik 1986: 216).

Pričakuje se, da posameznik po upokojitvi ne opravlja več nekaterih svojih primarnih funkcij, da se umakne iz družbenega življenja in postane marginalizirani del zakulisja. Starejše se postavljajo na obrobja, s tem pa se izgublajo tudi medgeneracijski stiki in odnosi.

Vendar se družbena vloga starostnikov ves čas spreminja. V antiki so bili stari ljudje spoštovanja vredni svetovalci in v mnogih plemenih člani plemenskega sveta. Spoštovali so jih zaradi njihovih dragocenih izkušenj. V novejših, bolj dinamičnih in hitro se razvijajočih družbah pa njihove izkušnje hitro zastarajo in zato so starejši ljudje manj cenjeni (Pečjak 1998: 66).

Danes so najbolj cenjene njihove vloge pri vsakodnevnem varstvu in vzgoji vnukov ter pri podpiranju otrok. Nepogrešljivi so v prostovoljstvu,² saj so prisotni na vseh področjih, od kulture, socialnih programov, športa, rekreacije; tako ohranjajo psihosocialno zdravje in so koristni za celovit družbeni razvoj (Žiberna 2007: 8–9).

2 Univerza za tretje življenjsko obdobje je v zadnjih letih razvila številne modele izobraževanja starejših prostovoljcev, med drugim so tudi kulturni mediatorji v muzejih.

* Ana Bezek, absolventka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1352 Preserje, Rakitna 100, E-naslov: ana.bezek@gmail.com; Ana Beno, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1230 Domžale, Brejčeva 8, E-naslov: ana.beno@gmail.com

Veseli smo, ker bomo dolgo živeli, strah pa nas je, ker ne vemo, ali bomo v teh nemočnih »starih« letih imeli sredstva, da bomo tudi preživeli (Križman 2010: 4).

Zavedava se, da je zgodba vsakega posameznika unikatna in da vseh starostnikov ne moremo metati v isti koš. Pred samim terenskim delom sva iz različnih virov dobili nasprotujoče si informacije, zato naju je zanimal dejanski položaj. Se celjski starostniki počutijo marginalizirani ali ne? Skupina »Iskrice«³ nama je omogočila vpogled v njihov vsakdan – kaj počnejo, kaj se jim zdi pomembno, kaj pogrešajo.

Kot vsi drugi Celjani predvsem starejši pogrešajo dogajanje v mestnem jedru. Trgovine, kino in družabno življenje se selijo na obrobje mesta. Za mlajšo in mobilnejšo populacijo to ni problem, medtem ko je za starejše, ki v glavnem stanujejo v mestnem jedru, veliko breme. V samem mestu tako lahko kupijo zgolj najosnovnejše prehrabene izdelke in izdelke za osebno higieno, imajo pa le omejeno izbiro oblačil.⁴ Z zapiranjem njim znanih trgovin se pred njihovimi očmi zapirajo njihovi spomini. Ima pa center tudi svoje prednosti. Med njimi je za starejše občane mogoče najpomembnejša bližina zdravnika, banke, pošte, občine in drugih uradov, enako pomembna pa je tudi bližina tržnice. Slednja je prostor številnih srečanj, saj le ta starostnikom bogatijo družabno življenje. Pomembni prostori srečevanja v središču Celja so tudi urejeno sprehajališče ob Savinji ali določeni gostinski lokali, kot na primer Pod Velbom in Evropa ...

Če greš v penzijo, pa nič ne delaš, je slabo, se hitro postaraš.

Starostniki, ki sva jih imeli priložnost spoznati, so aktivni. So dejavni člani različnih društev, skupin, pevskih zborov. Ukvarjajo se z vrtnarjenjem, varovanjem vnukov, urejanjem okolice, celo s športnimi aktivnostmi. Redno se udeležujejo kulturnih prireditve, vsakodnevno ali vsaj vsakotedensko obiskujejo mestno tržnico ter se srečujejo ob jutranji kavi (Beno in Bezek 2011: 5). Pomemben del dneva so majhni, ampak stalni rituali, tako da je dan zanje hitro prekratek. Verjetno mnogi vedo, da starejši nikoli nimajo časa, saj si ga zapolnijo z različnimi dejavnostmi. Ko človek vstopi v tako imenovano »tretje življenjsko obdobje«,⁵ lahko počne stvari, ki ga veselijo in za katere prej ob stalni zaposlitvi enostavno ni imel časa. In, kot je rekel eden najinih sogovornikov: »Če nimaš časa, nimaš skrbi.«

V zadnjih letih lahko v Sloveniji zaradi rasti odstotka starejšega prebivalstva opazamo porast različnih metod, izobraževalnih vsebin, aktivnosti, društev ter didaktičnih postopkov, ki skušajo zadostiti hotenjem starejših (Findeisen 2010: 13). Ustanavljajo se skupine, pišejo knjige in priročniki, organizirajo okrogle mize ter nudijo svetovanja za življenje v starosti. Kljub številnim aktivnostim in njim namenjenim dejavnostim pa starostniki pogrešajo medgeneracijsko sodelovanje, stik z drugimi, predvsem mlajšimi generacijami. Sicer obstajajo društva in aktivnosti,⁶ ki naj bi skrbela izključno za sožitje ljudi različnih starosti, vendar sodoben ritem in način življenja tvrsten stik močno ovirata.

Za starejše je dobro urejeno ... če lahko in hočeš, že najdeš zase primerno zaposlitev.

Starejši ljudje povečini niso onemogli starčki, ki se stiskajo k zapečkom. Zaradi boljših življenjskih razmer in boljšega zdravja so aktiven in čedalje bolj zahteven sloj prebivalstva. Ker je ta skupina ljudi zelo velika, celo vsak dan večja, ima tudi družbeno moč. To je poglobitveni razlog, da se o tretjem življenjskem obdobju čedalje več govori in piše, zanje se ustanavljajo posebni klubi, društva, šole, časopisi, itd. (Pečjak 1998: 7).

Pri svojem terenskim delu sva spoznali, da je ta zapostavljenost s stališča starejših le navidezna. Pravzaprav imamo opravka s »pojavom nekakšne socialne bipolarnosti, saj naši informatorji nimajo občutka, da živijo na margini, medtem ko pa jih družba tja vse bolj postavlja« (Weber 2011: 1).

Starost nedvomno prinaša določene omejitve, ki pa jih vsak sprejema na svoj način. Starejši ljudje imajo zelo različne potrebe, potrebujejo individualen, strokoven in spoštljiv pristop (Žiberna 2007: 9). Tako je aktivnost vsakega posameznika odvisna od njegovih fizičnih in finančnih zmožnosti ter njegovih potreb.

Viri in literatura

BENO, Ana in Ana Bezek: Kaj pa sedaj, ko sem upokojen? Etnološko-antropološki pogled na problematiko starejših Celjanov. *Urbani fenomeni/Muzejske perspektive CE5: Urbana zakulisja* (zloženka ob razstavi, 18.–21. junij 2011). Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2011.

FINDEISEN, Dušana: *Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani: Svaritev meščanov in vez med njimi*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje, 2010.

HOJNIK, Ida: Nekateri psihosocialne karakteristike »mlajše« in »starejše« skupine starostnikov. *Zdrav Obzor* 20, 1986: 215–219.

KRIŽMAN, Irena: *Starejše prebivalstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2010.

PEČJAK, Vid: *Psihologija tretjega življenjskega obdobja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1998.

REBERNIK, Dejan: *Urbana geografija: Geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.

VERTOT, Nelka: *Starejše prebivalstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2010.

WEBER, Sebastjan: *Urbani fenomeni/Muzejske perspektive CE5: Urbana zakulisja* (zloženka ob razstavi, 18.–21. junij 2011). Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2010.

ŽIBERNA, Angelca: Uvodne misli. V: Angelca Žiberna in Mateja Kožuh Novak (ur.), *Odnos do starejših v slovenski javnosti*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije, 2007, 8–11.

3 Skupino za samopomoč »Iskrice« že vrsto let vodi Željka Vovk.

4 Večina trgovin ponuja mladim primerno modo.

5 To je, ko izstopiš iz vrst tako imenovanega poklicno dejavnega prebivalstva (Findeisen 2010: 15).

6 V Sloveniji je znano Medgeneracijsko društvo; organizirajo se tudi različni tabori, delavnice in druge dejavnosti. V sklopu prostovoljstva je zadnje čase zelo aktualno učenje rokovanja z računalniki za starejše.

